

ního mínění – nechal za sebou všechny relativní a „kontextuální“ pravdy.

Do jaké míry Západ, zvláště americká ideologie, uplatňuje dvojí morálku, demonstruje Acham na odporu prezidenta Wilsona roku 1919 proti mezinárodní právní kodifikaci rovnoprávnosti ras, čímž došlo k značně selektivnímu výkladu sebeurčení. Jiný příklad dává teorie zastarání národní svrchovanosti ve věku ekonomické globalizace: univerzální lidská práva jako by se stala funkcí hospodářské homogenizace světa. Jenže funkcionální souvislost podle Achama ještě nevytváří skutečnou pospolitost lidstva; spíše budí celosvětově nespelnitelné naděje, a těžko odhadnout, co s lidmi udělá nevyhnutelné zklamání.

Autor dále rozvádí problém multikulturalismu na příkladě vzrůstající etnické diferenciace a podkopání „meritokracie“ na amerických univerzitách – nechtěný důsledek boje proti diskriminacím („affirmative action“). Je v tom určitá paralela s etnizací sociálních konfliktů a uplatňováním národních a historických identit v době romantismu. Bylo by tu třeba udržet hranici mezi normativní veřejností jako rámcem a soukromým vyznáním, popř. skupinovou autarkií, takže by se rovnost šancí nezvrátila ve svůj opak. Platí to i o komunitarismu, který svým způsobem obrací směr novodobé diferenciace, proces oddělování politiky od náboženství, ekonomie od morálky, veřejného od soukromého. Acham všude zprostředkovává; tak je i protiklad liberalismu a komunitarismu jen relativní, stejně jako někdejší spor mezi abstraktním přirozeným právem a národní autonomií, univerzalismem a historismem. Protiklady předpokládají vzájemnou vazbu.

K Achamově činnosti v posledních letech také patří vydávání spisů novodobých rakouských společenských teoretiků, které opatřuje předmluvami nebo průvodními studiemi. Upozorňují např. na nově vydanou habilitaci ekonoma Alfreda Amonna z roku 1911 (1883-1962), z řady vynikajících rakouských národohospodářů – od C. Mengera, J. Schumpetera a Karla Pribrama až po F. Hayka. Amonn, mimochodem, v letech 1920-1926 působil na pražské německé univerzitě (Alfred Amonn, *Objekt und Grundbegriffe der theoretischen Nationalökonomie*. Wien-Köln-Weimar 1996).

Dalším edičním počinem jsou vybrané spisy levicově katolického sociálního filozofa A. M. Knolla (1900-1963) (August Maria Knoll, *Glaube zwischen Herrschaftsordnung und Heilserwartung*. Wien-Köln-Weimar 1996), a konečně vybrané spisy osvícence J. von Sonnenfelse (1733-1817), k nimž Acham připojil stať o Sonnenfelsovi a jeho době „Nachwort von Karl Acham“, s. 227-247 in *Aufklärung als Sozialpolitik. Ausgewählte Schriften 1764-1798* von Joseph von Sonnenfels (Wien-Köln-Weimar 1994). V ní se mi zdají pozoruhodné úvahy o vztahu obecného a zvláštního, např. v souvislosti s postojem reformních císařů vůči třetímu stavu, o jehož schopnostech nebylo pochyb, o to více však o jeho nezištnosti. Acham soudí, že idea rakouského státu, nedůvěřující všem parciálním zájmům, neovlivnila jen praxi veřejné správy, ale i koncepci sociálního mutualismu a vídeňskou školu formálního práva (236n).

Bedřich Loewenstein

Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny

MARIE ČERMÁKOVÁ

Vydal Sociologický ústav AV ČR,
Jilská 1, Praha 1,
fax (02) 24 22 02 78,
e-mail socmail@soc.cas.cz

Vyšlo v edici „Working Papers“ WP 97:8

Jednotlivé výtisky můžete objednat na výše uvedené adrese

Cena 140,- Kč (6 USD)

Shrnutí: Studie je sociální analýzou české rodiny. Analýza vychází z dat, která poskytl reprezentativní výzkum s názvem *Rodina 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny*, který realizoval Sociologický ústav AV ČR. Výzkum proběhl v rámci dlouhodobého výzkumného projektu ISSP (International Social Survey Programme). Tématem projektu byla *rodina a mění se gender role*.

Téma gender rolí v soukromé sféře – v institutu rodiny bylo zkoumáno ve více aspektech. Kromě analýzy současného stavu sociálních vazeb v rodině, zachycuje studie některé změny, kterými rodina po roce 1989 prochází. Srovnatelná data, která jsme získali v projektu ISSP z 22 zemí, poukázala na zajímavé shody či rozdíly v rámci komparovaných zemí, nastínila závislost stávajícího modelu gender rolí v rodině na historickém a kulturním kontextu. Studie nahlíží sociální vazby v rodině a podmínky rodinného soužití optikou gender rolí, což znamená, že porovnáváme rozdíly a nerovnosti mezi muži a ženami ve sféře rodiny. Analýza si všímá specifík českého souboru i určité jedinečnosti postojů české populace v porovnání s postoji jak v postkomunistických, tak v ostatních evropských i mimo-evropských zemích. Jednotlivé kapitoly zachycují: základní charakteristiky sledovaného souboru, gender role v rodině, postavení muže i ženy ve sféře soukromé i veřejné, téma peníze a gender role, dělbu práce v domácnosti, roli sexuality, manželské vztahy, roli dětí v rodině a vztahy k matce.

Konference o osudech české společnosti 1918-1998

Rok 1998 bude nepochybně rokem konferencí vracejících se k četným událostem, které se v moderních českých dějinách odehrály v letech končících číslovkou 8. Masarykova česká sociologická společnost se pokusila na konferenci pořádané ve dnech 19. a 20. února o postižení „Osudů české společnosti 1918-1998“. Bylo to úsilí definovat kontinuity, ale také diskontinuity ve strukturách, mentalitách, politických systémech, hodnotách a postojích české společnosti po dobu existence Československé a České republiky, čili v době existence samostatného státu jako rámce české společnosti. Součástí konference byly dvě panelové diskuse, z nichž se jedna věnovala pohledu na českou společnost zvenku a druhá otázce o současné povaze české společnosti a o její připravenosti na integraci s Evropou.

Oproti předcházejícím výročním konferencím MČSS byla novým rysem konference roku 1998 vystoupení předních českých historiků, demografů, geografů, politologů, psychologů a sociálních antropologů k hlavním tématům konference. Kromě toho organizátoři usilovali o co největší účast lidí, kteří byli v minulosti v exilu, což se rovněž zdařilo. Různorodost účastníků přispěla k živé a bohaté diskusi, která otevřela řadu nových témat.

Hlavním cílem konference byl především hlubší pohled na dlouhodobé proměny, ale také na stabilnější prvky české společnosti v uplynulých osmdesáti letech. Šlo přitom o pohled, který by nebyl zastřen krátkodobými a pragmatickými stranicko-politickými zájmy. Konference byla organizována s cílem oživit Masarykovu českou sociologickou společnost a učinit z ní fórum, na kterém by bylo možno se vši vážností a s dosažitelnou mírou objektivity diskutovat o klíčových problémech naší společnosti. Tak jak to známe např. z jednání polského sociologického sdružení, nebo německé sociologické společnosti. Neměly by se přitom zkoumat dílčí problémy, důraz by měl být položen na interpretaci soudobé české společnosti a na její historické a mezinárodní souvislosti.

První část konference se zabývala makrostrukturálními stránkami vývoje české společ-

nosti. Zdeněk Pavlík poukázal na základní rysy globální revoluce moderní doby v jejích demografické dimenzi a upozornil na tři hlavní rysy populačního vývoje po roce 1989. Jsou jimi: (1) prodloužení střední délky života u mužů i žen, (2) snížení kojenecké úmrtnosti a (3) snížení úrovně plodnosti. K tomu lze dodat, že první dva fenomény nejsou ve většině postkomunistických zemí obvyklé.

Martin Hampl podal výklad proměn sociálně prostorové struktury českých zemí v období urbanizace a upozornil na nové jevy v organizaci prostoru, spojené s přechodem k postindustriální společnosti.

Jiří Musil upozornil na to, že z hlediska kvantitativní váhy populace žijící na území dnešní České republiky v rámci Evropy, bylo vrcholu dosaženo v meziválečném období, kdy podíl této populace tvořil 3 procenta. Před tím a dnes je výrazně nižší. Procesy industrializace a také urbanizace probíhaly v Česku poměrně dlouho, tzv. hospodářský přechod k industriálnímu typu společnosti trval 91 let, což odpovídá tempu většiny západoevropských zemí. Zpoždění vůči západní Evropě bylo malé, zhruba 20-30 let. Nejvíce jsme se přiblížili společensky a civilizačně západní Evropě v prvních 40 letech 20. století. Modernizace Česka byla nicméně spojena s projevy mírné, tzv. nedostačité urbanizace. To mělo však zřejmě určité přednosti. Česko se vyznačuje tzv. průmyslovým venkovem a neexistencí mohutných průmyslových aglomerací a také neexistencí velkých izolovaných venkovských periferií. Nejslabší komponentou české infrastruktury bylo tradičně bydlení a telekomunikace. K silným patřila dopravní síť. Mezi největší makrostrukturální změny s dlouhodobými důsledky patřilo vysídlení německého obyvatelstva ze země po II. světové válce. Po roce 1989 dochází k významným regionálním změnám, především k oslabení pozice Moravy, naopak k jistému posilování regionu jižních a jihozápadních Čech a především všech regionů velkých měst, s výjimkou Ostravy a severočeské městské aglomerace.

S podnětným příspěvkem vystoupil na konferenci Pavel Machonin, který se zabýval strukturálními změnami české společnosti z hlediska „zestřízlivění a zmoudření pohledu“ na tyto změny. V příspěvku se především věno-

val pronikání silných ideologických prvků do myšlení a jednání politiků i prostých lidí v době zlomů. Upozornil na ideologické vidění budoucnosti, na silnou idealizaci modelů, se kterými byly tyto zlomy spojeny. České pohledy na společnost byly opakovaně střídáním velkých nadějí a velkých zklamání. Machonin pak souhrnně konstatoval: „Odložíme-li ideologické brýle přívrženců či odpůrců toho či onoho komplexního společenského uspořádání a podíváme se na faktický chod společenských přeměn např. v evropských zemích ve dvacátém století, zejména pak v naší zemi, zjistíme, že důvodů ke skepsi vůči představě několika krucióálních převratů mezi výrazně odlišnými „čistými“ sociálně ekonomickými formacemi stále přibývá.“

Velkou pozornost věnovala konference, díky obsahově hutnému příspěvku *Věry Majerové*, otázkám vývoje českého zemědělství v posledních zhruba 100 letech. Autorka načrtla hlavní vývojové etapy našeho zemědělství od agrární krize 19. století, přes období silného vystěhovalectví z českého venkova do USA, období 1. republiky s jejím důrazem na družstevnictví, vzdělání a celkovou stabilizaci zemědělství, období války, kdy docházelo k rušení demokratických principů v družstevních organizacích, období kolektivizace a destrukce českého selství. Soudobá transformace zemědělství patří opět k jednomu z nejobtížnějších procesů formování soudobé české společnosti, a začlenění českého zemědělství do systému Evropské unie bude velmi obtížné. V diskusi k přednášce upozornil *Dušan Třeštík* na konec agrarismu jako jedné z politických filozofií nedávné české minulosti. Zemědělci a venkov ztratili politické a intelektuální vůdce.

V dalším bloku se konference zabývala etnickými otázkami. Soustředila se na obecné otázky etnických úskalí československé státnosti, na vztahy česko-slovenské a na romskou otázku. Konference se nezabývala podrobně česko-německými vztahy, vzhledem k náročnosti tohoto tématu a také proto, že MČSS plánuje konferenci na toto téma. Historicko-sociologická analýza národnostního vývoje Evropy podle *Jaroslava Krejčího* posilovala v 19. a 20. století trend k formování národních států jako základního organizačního rámce moderních evropských společností. Česká společnost se

vyvíjela v duchu této celoevropské trajektorie a patřila k těm, které uskutečnily známý princip, podle kterého „každý národ má mít svůj stát a každý stát má obepínat jeden celý národ.“ To vše bylo ovšem v českém případě komplikováno tím, že tento stát zahrnoval velký počet Němců a že tento stát nevyřešil vztahy česko-slovenské. Krejčí však v posuzování naší situace končil optimisticky: „Rozpadem Sovětského svazu, Jugoslávie a Československa vzniklo v Evropě na jejich území čtrnáct samostatných států; z nich však jen tři státy lze z hlediska této úvahy pokládat za národnostně neproblémové. Jsou to Česká republika, Litva a Slovinsko.“

Analýza vztahů mezi Čechy a Slováky v moderní době a zejména ve společném státu ukázala podle *Jana Rychlíka*, že myšlenka společného státu ztroskotala především na tom, že se v Československu nikdy nepodařilo vytvořit společné politické vědomí. Neexistovala československá politická identita. Ani jazyková blízkost nemohla tento deficit nahradit.

Část konference zabývající se romskou otázkou, o níž referovali *Pavel Říčan*, *Eva Davidová* a *Jiřina Šiklová* ukázala, že identita Romů je ohrožena vnitřním rozpadem romské kultury pod tlakem podmínek života s majoritní populací. Obnova jejich identity na základě integračního modelu a snah majoritní populace orientované na folklórní dimenze a na jakési „romské obrození“ je zcestná.

V bloku věnovaném politickému systému *Eva Broklová*, *Jiří Přibáň*, *Lubomír Brokl*, *Ivan Nosál*, *Martin Potůček* a *Eliška Rendlová* pozornost soustředili na dvě témata: na to co je občanská společnost, jaká je její role v dnešní české společnosti, a zda je možné nalézt jasnou dělící čáru mezi formálními politickými strukturami a institucemi občanské společnosti. Neméně významná a zároveň kritická byla diskuse o politických mýtech v českém prostředí. Diskutovalo se o mýtu přirozené demokratičnosti, mučednictví, šikovnosti, vzdělanosti a jiných. Konference se rovněž zabývala vytlačováním sociální a veřejné politiky Klausovou vládou do reziduální sféry a také důsledky tohoto vytlačování. Na základě dat z průzkumu veřejného mínění, *Eliška Rendlová* charakterizovala posuny v politických hodnotách obyvatelstva od roku 1990 do přítomnosti. Současný stav není